

лузевих програм дій, рішуче відкидаючи при цьому будь-які політичні, партійні, релігійні або національні уподобання.

1. Бальцеревич Л., Гелб А. Макроэкономическая политика при переходе к рынку: опыт трех лет // МЭиМО. – 1995. – № 3. – С.9.
2. Ермошенко Н. Приватизация за рубежом. – К.: УкрИНТЭИ. – 1992. – 28 с.
3. Илларионов А. Потерянный год. – М.: ИЭА, 1994. – С.57.
4. Олсон М. Скрытая тропа к процветающей экономике. Становление рыночной экономики в странах Восточной Европы. – М., 1994. – С.92-123.
5. Ослунд А. Шоковая терапия в Восточной Европе и России. – М.: Республика, 1994. – С.150.
6. Сакс Дж. Рыночная экономика и Россия. – М.: Экономика, 1994. – С.61.
7. Шмелев Н. Экономика и общество // Вопросы экономики. – 1996. – № 4. – С.23.
8. Эрроу К. Переход к рыночной экономике: темпы и возможности // Проблемы теории и практики управления. – 1995. – № 5. – С.2.
9. Явлинский Г. Уроки экономической реформы. – М., 1993. – С.58.
10. Бальцеревич Л. «Вся страна должна быть свободной экономической зоной...» // Зеркало недели. – 2005. – № 23(551). – С.2.
11. Міжнародний валютний фонд 2004 (IFM 2004). – С.5.
12. The Global Competitiveness Report 2001-2002.

Отримано 30.08.2005

УДК 334.72

М.М.СРМОШЕНКО, д-р екон. наук, О.В.КОБЯК

Національна академія управління, м.Київ

Н.Г.ПАНЧЕНКО

Українська державна академія залізничного транспорту, м.Харків

ПРИВАТИЗАЦІЯ В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ ЧЕХІЇ

Висвітлюються роль і місце приватизації в системі економічних реформ, які здійснювались в Чеській Республіці в період 90-х років ХХ і на початку ХХІ ст.

Постановка проблеми приватизації в системі економічних реформ Чеської Республіки у загальному виді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями викликана тим, що ця держава серед інших посткомуністичних країн здійснила найбільш радикальний, інтенсивний, послідовний і продуманий план економічних і соціальних реформ, зумівши закласти нормальну плюралістичну систему. Тоді на парламентських виборах країна підтримала демократичних, схильних до проведення ринкових реформ ліберальних політичних лідерів. Нині ситуація в Чехії стабільна, а перспективи розвитку країни – відмінні. Тому використання чеського досвіду в Україні залишається гостро актуальним і нині, і в найближчому майбутньому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми, свідчить, що, незважаючи на повторення негативних явищ, зумовлених чужорідними зовнішніми чинниками,

соціально-економічна ситуація видається загалом стабільною.

Свій значний внесок у висвітлення цієї проблеми внесли відомі вітчизняні і закордонні вчені, такі як: М.Дерябіна, М.Єрмошенко, З.Карфік, П.Маррел, К.Околісцаній, П.Перерва, О.Рябенко, Д.Старк, А.Тягуненко, Р. Ширяєва [1-10] та ін.

Однак не вирішеними раніше частинами загальної проблеми є питання, які ж основні кроки тих років Чеської “оксамитової революції” будуть придатними іншим країнам, у тому числі Україні, щоб останні розпочали в себе реформи.

Отже, виходячи з актуальності, ступеню наукової розробки і необхідності вирішення вказаних завдань, метою даного дослідження є узагальнення, які слід враховувати, здійснюючи радикальну, фундаментальну, структурну (у вітчизняній термінології, системну) реформу.

Таким чином, виклад основного матеріалу дослідження цієї проблеми розпочнемо з висвітлення основних узагальнень, що стали складовими успішно проведених в Чехії економічних реформ.

Слід зазначити, що за таких змін не йдеться лише про чисто економічні рішення. Хибними є ілюзії тих експериментаторів, які вважають, що увесь процес системних перетворень можна організувати і спрямувати. Вибір оптимальної послідовності тих або інших кроків при здійсненні реформи теоретично обґрунтовано у наукових статтях, які містяться у провідних фахових журналах і виданнях, які значною мірою здебільшого мають академічний інтерес, оскільки реальне життя завжди багатогранніше за такі викладки, адже тут присутні неминучі часові відступи, соціально-політичний тиск різних угруповань, сповнених всіляких намірів, людські прорахунки і неймовірна складність самого процесу реформ, що у цілому унеможливають “централізоване планування” витоків і розвитку ринкової економіки.

В основному мимохідним видається значення іноземної допомоги в процесі перетворень. Реформа має здійснюватись на місцевому ґрунті. Чеські реформатори мали час і змогу аби переконалися у тому, що просити закордонної допомоги у суперечливому світі 90-х років ХХ ст., що стає чим далі егоїстичнішим, – марний намір. Постійне зіткнення з двозначністю закордонної допомоги впродовж років засвідчує саме це.

У процесі ринкових перетворень неминуче доводиться мати справу з надприродними явищами, які постають завдяки субсидованим цінам, штучно створеному попиту і державному опікуванні певних ринків. Макроекономічне управління не в змозі зупинити зменшення ВВП, зростання безробіття і різку девальвацію. Однак, виважена макроекономічна політика у змозі запобігти галопуючій інфляції, повтор-

ній девальвації, дефіциту державного бюджету, зростанню зовнішньої заборгованості.

Слід зазначити, що реалізація реформ неможлива за наперед визначеної системи детальних і послідовних заходів, проте деякі основні макроекономічні правила слід витримувати. Чеський досвід засвідчує, що не використовуючи політичних і соціальних факторів, необхідно розпочинати справу, вживаючи обмежувальні заходи в макроекономіці, які будуть підґрунтям для лібералізації цін і міжнародної торгівлі, а за умов зменшення субсидій – визначатимуть докорінну зміну загального економічного клімату. Якщо в державі, де проводяться реформи, на початковому етапі не було започатковано таких заходів, її затягне зачароване коло інфляції і регулярної девальвації, зростання зовнішнього боргу, дефіцит бюджету і т.п. У свій час Чехія без порад МВФ здійснила ці непопулярні кроки.

Досвід Чехії вказує на те, що безкомпромісна лібералізація цін і міжнародної торгівлі, що розковує ринок, повертає економічним поняттям “товар” і “послуги” дійсний зміст, змінює структуру попиту, створює економічну рівновагу, упорядковує ринок, сигналізуючи тим силам, що в основному не перебудувалися, наприклад, в економічному секторі, який має зв’язок з ресурсами та постачанням. Обмінний курс повинен стати надійним якорем, архімедовою точкою економічної системи, єдиною стабільною змінною. Через великі структурні вади в економіці, які викликані дефіцитом платіжного балансу, цей курс не відображатиме паритету купівельної спроможності. Лібералізація цін повинна стати повною – адже з’являтимуться нові перекоси у ціноутворенні, – а регулювання заробітної плати має бути в міру вираженням, ґрунтуючись на економічних показниках.

Не піддаючись на волення допомоги, поруки, субсидії, модернізації і монополізації з боку державних організацій, уряд країни реформ має стати ініціатором у здійсненні докорінної приватизації, діючи у таких різних напрямках: створення сприятливих умов для подальших змін; налагодження механізмів для пошуку справжніх власників; нанесення нищівного удару по претензіях державної бюрократії, яка перебирає на себе управління економікою.

Інші механізми, такі як реформа податкової системи, вдосконалення законодавства, поліпшення ринкових структур, заохочення посередницьких, фінансових організацій та інших інститутів ринкової системи і таке інше, можна задіювати будь-коли, за їх здатності до упровадження на практиці.

Досить делікатним завданням є точний вибір моменту для видозміни макроекономічної політики – від обмежувальної до нейтральної і

навіть експансіоністської. Економіка, яка зазнала цих складних перетворень, звичайно, вже дуже неоднорідна, і саме тому поворот на спільний кривій пропозиції – від горизонтального до вертикального її сегменту – видається дуже стрімким, перебуваючи значно нижче від рівня повної зайнятості. Натиск популістських сил, які підштовхують економіку в річище інфляції, дуже потужний, та треба його пересилити. Перші роки – напередодні лібералізації цін та відразу після неї – в Чехії перебували у режимі обмежувальної політики; згодом вдалися до нейтрального режиму праці в умовах збалансованого бюджету, яким крокують і нині. Здається, в жодній країні, де відбувались реформи, ще не досягнуто такої економічної стадії, коли з'явилася змога усунути контроль над фінансовими і грошовими стосунками і розпочати втілювати політику збільшеного попиту за Кейнсом.

Неминучий ціновий шок, який наступає одразу після випуску вільних цін, має бути заздалегідь проголошений, розтлумачений і його треба вміти захистити як необхідність. Для успішного продовження реформ слід уникати таких зачарованих кіл, як: ціни – заробітна плата і ціни – обмінний курс. Досвід Чехії доводить, що вони з'являються не під впливом об'єктивних чинників, а внаслідок прорахунків у макроекономічній політиці.

Не вносячи істотних змін у структуру власності, неможливо перебудувати економіку держави, адже вичікувати настання змін у співвідношенні економічних сил поза приватизацією – просто безглуздя: самі собою вони не з'являться.

Держава, де здійснюються реформи, потребує швидкої в часі і масової в просторі приватизації, яку можна здійснити лише за умов, якщо уряд дотримуватиметься декількох нетрадиційних правил:

- звичайні (повільні) методи проведення приватизації слід поєднувати з нетрадиційними (швидкочинними);
- мета приватизації має зводитися до вияву нового приватного власника, а не до отримання державою максимального прибутку від розпродажу державного майна;
- приватизацію доцільно розпочинати не на державному рівні, а на мікрорівні. Спеціальну державну приватизаційну службу варто наділити лише процедурними функціями. Зверху не може подаватися жодна з ініціатив у сфері планування, організації, модернізації, перебудови, поділу та монополізації;
- при залученні закордонного капіталу непотрібно створювати йому режиму найбільшого сприяння на противагу місцевим інвесторам. Потрібно до мінімуму звести залучення закордонних радників і консультантів. Чеський метод ваучерної приватизації виявився над-

звичайно плідним, і тому його варто застосовувати в інших країнах. Одним з трудоемних завдань на практиці залишається обмеження діяльності державних служб приватизації, наприклад, їх спроб перебрати під свій контроль увесь приватизаційний процес, спрямовуючи його у вигідному для себе руслі.

Стратегія проведення реформ у цілому передбачає максимальний розподіл непередбачених витрат на реалізацію перетворень. Розподіл витрат в соціальному аспекті мотивується як вагомий аргумент виправдання неминучості зростання нерівних майнових доходів і з економічних міркувань (зобов'язання спільно розплачуватися за переданий у спадщину тягар надвиробництва продукції, що не знаходить покупця; безнадійні позики; незавершені інвестиційні проекти; заморожені фонди за межами країни тощо).

Кожна країна, де здійснюються реформи, потребує від зовнішнього світу не допомоги, а торгівлі та обміну. При цьому обмін вбачається як зустрічний процес, що тримається на рівні сторін.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальшого розвитку у цьому напрямку вказують, що реформи у посткомуністичних країнах являють собою виклик для країн з розвинутою економікою, які мають пристосуватись до нової ситуації. Спроби загальмувати цей процес через впровадження протекціоністських заходів та дискримінацію у торгівлі лише ускладнюватиме взаємні стосунки.

- 1.Дерябина М. Приватизация в постсоциалистических странах // Человек и труд. – 1992. – № 2. – С.13-21.
- 2.Ермошенко Н. Приватизация за рубежом. – К.: УкрИНТЭИ, 1992. – 28 с.
- 3.Карфик З. Изменение правовых норм в Чехословакии // АПК: экономика, управление. – 1991. – № 2. – С.122-124.
- 4.Маррел П. «Шоковая терапия» или эволюция // Рынок. – 1991. – № 9. – С.12.
- 5.Околицаний К. Приватизация: два осмотровых шага // Financial Times. Friday. – 1990. – №19. – October.
- 6.Перерва П. Світовий досвід приватизації // Вісник Національного технічного університету “Харківський політехнічний інститут”: Зб. наук. праць. Тематичний випуск: Технічний прогрес і ефективність виробництва. Вип.3. – Харків: НТУ “ХПІ”, 2005. – С.87-93.
- 7.Рябенко О. Приватизация і оптимізація функціонування промисловості. – Харків: Основа, 2001. – 359 с.
- 8.Старк Д. Рекомбинированная собственность и рождение восточноевропейского капитализма // Вопросы экономики. – 1996. – № 6. – С.8-12.
- 9.Тягуненко А. Демократизация отношений собственности в ЧСФР // Вопросы экономики. – 1991. – № 1. – С.132-143.
- 10.Ширяева Р. Финансовый механизм приватизации // Вопросы экономики. – 1993. – № 4. – С.16-18.

Отримано 30.08.2005